

УДК 373.5.091.3:811.112.2

КАПІТАН Тетяна Анатоліївна –
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри лінгводидактики та іноземних мов
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
e-mail: Kapitan_18@mail.ua

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ У СЕРЕДНІЙ ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сучасному етапі розвитку світової цивілізації важливо зміцнювати культурні та економічні зв'язки між країнами, тому зростає інтерес до іноземних мов як обов'язковою умовою зростання успішності та освіченості людини. З огляду на це підвищено вимоги до викладання іноземних мов у школах та вищих навчальних закладах, розроблено нові технології та методи навчання.

Мета викладання іноземних мов у школі полягає в тому, щоб засвоїли учні іноземну мову як засіб спілкування. Окрім того цей процес передбачає виховання, освіти й розвиток особистості учня; тобто формування комунікативної компетенції. На нашу думку, однією з основних форм мовного спілкування є діалогічне мовлення. Ця форма комунікації більш складна порівняно з монологічним мовленням, з погляду послідовності в навчанні усного мовлення, однак перевагу слід надавати діалогічному мовленню. Діалог дає змогу відпрацьовувати й запам'ятовувати окремі мовні зразки, цілі структури, які потім можна використовувати в монологічному мовленні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд літератури засвідчує, що в науці здійснено достатньо досліджень, у яких розроблено теоретичні аспекти розв'язання проблем формування діалогічного мовлення, однак на сьогодні окремі напрями та технології його розвитку потребують подальшого вивчення. Учителі іноземної мови нерідко наголошують на тому, що організація навіть найпростішої розмови між учнями вимагає чималих зусиль, серйозної підготовки і підбору потрібного матеріалу. Великий внесок у розвиток методики формування діалогічного мовлення в учнів зробили такі методисти, як В. Л. Скалкін, С. П. Шатілов, Н. І. Гез, Г. В. Рогова, Є. І. Пасов, В. М. Плахотник, Л. В. Молчанова, Л.С. Панова та ін.

Мета статті – вивчення методики формування діалогічного мовлення в учнів середньої загальноосвітньої школи на уроках німецької мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, діалогічне мовлення

є однією з основних форм мовленнєвого спілкування, тому його розвиток належить до суттєвих елементів навчання іноземних мов у середній школі, що привертає увагу методистів [6, с. 160].

На думку О. І. Вишневецького, «насправді діалог є основною, домінуючою формою мовлення, й у практиці навчання він повинен посідати належне місце. Процес навчання говоріння варто будувати в напрямі від нього до монологу, а не навпаки. Діалогічне мовлення для того, хто навчається, є складнішим, ніж монологічне. Воно формується під час розмови двох партнерів, його не планують наперед, бо невідомо, у якому напрямі піде розмова» [1, с. 104].

Діалогічне мовлення так само, як інші види мовленнєвої діяльності, є завжди вмотивованим. Зокрема Л. С. Виготський зазначає, що процес організації мовлення передбачає дотримання послідовності «від мотиву, який формує певну думку, до оформлення цієї думки, до опосередкування її у внутрішньому слові, потім – у значеннях зовнішніх слів і, нарешті, у словах» [2, с. 375].

Водночас з монологічним діалогічне мовлення характеризується зверненістю. Переважно спілкування реалізується в безпосередньому контакті учасників, добре обізнаних з умовами, у яких відбувається комунікація. Діалог передбачає зорове сприйняття співрозмовника й певну незавершеність висловлювань, яка доповнюється позамовними засобами спілкування (мімікою, жестами, контактом очей, позами співрозмовників). Завдяки цим засобам мовець виражає свої бажання, сумніви, жаль, припущення, тому їх не можна ігнорувати в навчанні іншомовного спілкування [3, с. 147].

Особливістю діалогічного мовлення є також те, що воно більш тісно, порівняно з монологічним, пов'язане із ситуацією. Це зумовлює специфіку лінгвістичної будови діалогу, у якому часто трапляються згорнуті (редуковані) форми, скорочені речення, що поза ситуацією не завжди зрозумілі [1, с. 104].

У працях багатьох учених, з-поміж яких

варто згадати Е. П. Шубіна, В. Л. Скалкіна, Г. А. Рубінштейна, Є. М. Розенбаума, О. О. Леонтєва, В. О. Артемова, досліджено питання ситуативності мовлення та специфіку створення навчальних комунікативних ситуацій.

Найбільш доступно сформулював компонентний склад навчальної комунікативної ситуації В. О. Артемов, проаналізувавши комунікативні ознаки мовленнєвих вчинків: «... для сценічної актуалізації мовленнєвого вчинку важливо враховувати: хто, кому, що, навіщо, за яких обставин і з яким ставленням повідомляє (наказує, пропонує і т.п.)» [3, с. 148].

Визначальною рисою діалогічного мовлення є також спонтанність, оскільки зміст розмови та її структура залежать від реплік співрозмовників. Спонтанність діалогічного мовлення обумовлює використання різноманітних кліше та розмовних формул. Окрім того, це виявляється в паузах нерішучості, перебудові фраз, зміни структури діалогічної єдності.

У діалозі спостерігаються емоційність та експресивність, які віддзеркалюються насамперед у суб'єктно-оцінювальному забарвленні мовлення, у широкому використанні невербальних засобів та рекурентних готових зразків, розмовних формул, кліше [5].

Фундаментальними для діалогу є репліки різної протяжності – від однієї до кількох фраз. Сукупність реплік, у яких спостерігається структура, інтонаційна та семантична завершеність, називають діалогічною єдністю. На думку методистів, діалогічна єдність, належить до одиниць навчання діалогічного мовлення. Перша репліка діалогічної єдності є ініціативною, а друга – реактивною, тобто передбачає реакцію на попереднє висловлення й спонування до наступного. Наприклад:

- Kann ich mal deinen Bleistift haben?
- Tut mir leid. Ich habe keinen.
- Wann hast du Geburtstag?
- Am 24. Januar. Und du, Marija?

Дослідники Склярєнко Н. К. та Олійник Т. І. вважають, що дітей слід вчити, по-перше, починати розмову і при цьому використовувати ініціативну репліку; по-друге, правильно й швидко реагувати на ініціативну репліку співрозмовника реактивною реплікою; по-третє, підтримувати бесіду, тобто для продовження розмови вживати не суто реактивні, а реактивно-ініціативні репліки [3, с.150].

Репліки доповнюють одна одну і створюють уявлення про предмет та вчинок. Наприклад:

- Wo warst du letzte Woche?
- Ich bin zu meiner Freundin Petra gefahren.

– Wo wohnt sie?

- In einem kleinen Dorf. Nicht weit von hier.

Відповідь є запереченням або новим тлумаченням. Наприклад:

- Er hat dir das Buch geschenkt. – Geschenk nehme ich von ihm gar nichts.

Як зазначає Л. С. Панова, у методиці виокремлюють такі основні види діалогічних єдностей залежно від їхньої функціональної спрямованості:

1. Запитання – повідомлення (будь-яке вираження в стверджувальній чи заперечній формі різноманітних стосунків співрозмовників, зокрема повідомлення факту, оцінка події, вираз згоди чи незгоди, сумніву, здивування, жалю, байдужості, радості тощо).

- Wie geht es dir?

– Danke, gut.

2. Запитання – уточнювальне запитання.

- Kommst du zu mir?

– Wann? Heute?

3. Повідомлення – повідомлення.

- Ich habe schon Hunger.

– Ich auch.

4. Повідомлення – запитання.

- Das ist eine Überraschung für mich!

– Wirklich?

5. Повідомлення (запитання) – спонування.

- Ich habe Hunger.

– Dann gehen wir essen!

6. Спонування – повідомлення.

- Lies bitte lauter!

– Gut, ich werde schon lauter lesen.

7. Спонування – відмова.

- Gehen wir heute ins Kino!

– Nein, danke. Ich habe viel zu tun.

8. Спонування – запитання.

- Geh nicht zur Schule! Bleib bitte zu Hause!

– Warum denn? (Ich bin schon gesund.)

Як зазначає автор, під час навчання іншомовного діалогічного мовлення важливо прагнути, щоб діалог відбувався безперервно, так само, як у процесі спілкування рідною мовою. Увагу співрозмовників слід розподіляти між тим, що говорить партнер, і тим, як треба зреагувати на його слова. Важливо, щоб кожний співрозмовник мав мету (Ти доведи, що цей персонаж поведився неправильно, а ти спробуй пояснити його поведінку; ..., а ти погодься зі своїм співрозмовником і знайди для цього якомога більше доказів). Це дає змогу спрямувати розмову, зосередити увагу під час слухання

реплік, напружено працювати над підготовкою репліки-реакції [4].

Досвід викладання іноземних мов засвідчує, що формування діалогічного мовлення має деякі труднощі, спричинені тим, що під час спілкування рідною мовою учні не усвідомлюють того, що вони будують діалоги, не контролюють, як відбувається спілкування з друзями, батьками, учителями, оскільки цей процес для них природний. У перший рік навчання (2 кл) на уроках іноземної мови учні формують уміння складати діалог, який містить лише питання та відповіді, тому в наступних класах завдання побудувати діалог вони сприймають як виконання вправи на запитання та відповіді. З огляду на це вчитель у 3 класі має допомогти школярам усвідомити, що називають діалогом, оскільки уміння вести розмову рідною мовою не можна спроектувати на вивчення специфіки іноземного діалогічного мовлення без усвідомлення його структури [4].

На наш погляд, під час формування навичок діалогічного мовлення важливо будувати міні-діалоги й діалоги, які б мали завершений комунікативний акт.

За твердженням Н. К. Скляренко та Т. І. Олійник, у процесі вироблення навичок оволодіння іншомовного діалогічного мовлення в школярів виникають певні труднощі, пов'язані із специфічними рисами цієї форми мовлення. Одна з них пояснюється тим, що діалогічне мовлення об'єднує два види мовленнєвої діяльності – аудіювання й говоріння, тому другий партнер має зрозуміти репліку першого партнера та швидко й адекватно відреагувати на неї, тобто відгукнутися реактивною реплікою. У цей момент виникає гальмування процесу спілкування. Проблема полягає в тому, що потреба сприйняти й правильно зрозуміти першого партнера, з одного боку, і підготувати свою відповідь – з другого, спричиняє роздвоєння уваги. Це спричиняє неспроможність вести діалог у нормальному темпі, якщо учень недостатньо володіє мовними засобами.

Нерідко трапляється так, що розпочатий учнями діалог вичерпується після обміну однією-двома репліками. Це пояснюється неформованістю вмінь продукувати ініціативні репліки.

Одним із складних аспектів вироблення вмінь вести діалог є його непередбачуваність. Діалог неможливо спланувати заздалегідь, оскільки мовленнєва поведінка кожного з учасників спілкування значною мірою визначається мовленнєвою поведінкою іншого або інших партнерів. Кожному з них

потрібно стежити за перебігом думки співрозмовника, часом несподіваним, а така несподіваність спричиняє зміну предмета спілкування [3].

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, вільне володіння іноземною мовою передбачає сформованість умінь мимовільно реагувати на різноманітні ситуації реальної дійсності, тому метою викладання іноземних мов у загальноосвітніх школах є засвоєння учнями іноземної мови як засобу спілкування, під час якого відбувається процес виховання, освіти й розвитку особистості учня, тобто формування комунікативної компетенції.

Діалогічне мовлення є однією з основних форм мовного спілкування, складнішою від монологічної з погляду напруженості уваги й різноманітності використовуваних мовних зразків, однак під час формування вмінь використовувати іноземне усне мовлення перевагу надають діалогічному мовленню.

Зокрема під час опрацювання з учнями специфіки діалогічного мовлення важливо їх навчити швидко підбирати репліки відповідно до мети та умов комунікації.

Зазначимо також, що діалогічне мовлення є ефективним засобом навчання іноземної мови, оскільки воно активізує мовленнєвий матеріал, а також формує мовленнєві навички.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Вишневський О. І. Методика навчання іноземних мов: Навчальний посібник / О. І. Вишневський. – К.: Знання, 2011. – 206 с.
2. Выготский Л. С. Избранные психологические исследования / Л. С. Выготский. – М.: АПН РСФСР, 1956. – 519 с.
3. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник / Кол. автор. під кер. С. Ю. Ніколаєвої та ін. – К.: Ленвіт, 1999. – 320 с.
4. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах: Підручник / Кол. автор. під кер. Л. С. Панова та ін. – К.: Академія, 2010. – 328 с.
5. Методика обучения иностранным языкам в средней школе: Учебник / Кол. авт. под ред. Н. И. Гез, М. В. Ляховицкий, А. А. Миролюбов и др. – М.: Высш. школа, 1982. – 373 с.
6. Общая методика обучения иностранным языкам в средней школе. Учебник / Кол. авт. под ред. А. А. Миролюбова, И. В. Рахманова, В. С. Цетлин. – М.: «Просвещение», 1967. – 504 с.

REFERENSES

1. Vishnevs'kij, O. I. (2011). *Metodika navchannya inozemnih mov: Navchal'nij posibnik*.

[Methods of teaching foreign languages: a tutorial]. Kyiv.

2. Vygotskij, L. S. (1956). *Izbrannye psihologicheskie issledovaniya*. [Selected psychological research]. Moscow.

3. *Metodika navchannya inozemnih mov u serednih navchal'nih zakladah: Pidruchnik*. (1990). [Methods of teaching foreign languages in secondary schools: a Textbook]. Kyiv.

4. *Metodika navchannya inozemnih mov u zagal'noosvitnih navchal'nih zakladah: Pidruchnik*. (2000). [Methods of teaching foreign languages in secondary schools: a Textbook]. Moscow.

5. *Metodika obuchenija inostrannym yazykam v srednej shkole: Uchebnik*. (1982). [Methods of teaching foreign languages in the secondary school: a Textbook]. Moscow.

6. *Obshchaya metodika obuchenija inostrannym yazykam v srednej shkole. Uchebnik* (1967). [The General methodology of teaching foreign languages in

high school]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КАПІТАН Тетяна Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри лінгводидактики та іноземних мов Центральноукраїнського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: методика викладання іноземних мов в школі.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KAPITAN Tetiana Anatoliivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Linguodidactics and Foreign Languages, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: methodology of foreign language teaching in school.

Дата надходження рукопису 22. 11. 2017 р.

Рецензент – д.п.н. професор С. І. Шандрук

КИСЛЕНКО Дмитро Петрович –

кандидат юридичних наук, доцент начальник кафедри тактико-спеціальної підготовки Інституту Управління державної охорони України Київського національного університету імені Тараса Шевченка e-mail: kyslenko.d@gmail.com

СУЧАСНА ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ З ОХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА БЕЗПЕКИ ЗА ДОПОМОГУЮ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Нові інформаційні технології міцно увійшли в усі сфери життєдіяльності нашого суспільства. Використання комп'ютерної техніки та інформаційних технологій значно підвищує ефективність процесу навчання завдяки його індивідуалізації, можливості здійснення зворотного зв'язку, але складність і багатогранність проблеми, теоретична нерозробленість багатьох її аспектів доводять важливість подальших спеціальних досліджень. До того ж існує суперечність між наявним рівнем умінь, яким повинні володіти майбутні фахівці з охоронної діяльності в умовах інформатизації освіти, та вимогами до професійної підготовки фахівця з охоронної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання використання інформаційних технологій під час професійної підготовки майбутнього фахівця з охоронної діяльності не мало багатьох досліджень, але слід відмітити таких

дослідників, як Алексеева, М. Б. [1], Архипова Т. Л. [2], Шевчук І. П. [3], Шубін О. [4].

Мета статті – обґрунтування використання інформаційних технологій під час професійної підготовки майбутнього фахівця з охоронної діяльності та безпеки.

Викладення основного матеріалу дослідження. На межі третього тисячоліття у розвитку світової науки і техніки постали проблеми глобалізації науки та інформаційного простору. Удосконалення системи професійної підготовки потребує застосування нових методів спеціальної підготовки й перепідготовки фахівців з охоронної діяльності.

Інформаційні ресурси стали надбанням розвитку цивілізації і водночас потужним фактором науково-технічного прогресу. Сьогодні інформаційно-комунікаційні технології, як сукупність сучасних методів і засобів отримання й опрацювання даних трансформуються у важіль підвищення ефективності навчально-виховного процесу